

ALLEDAAGSE SOORTEN DICHTERBIJ - Dotterbloem

Henk de Vries

De Dotterbloem (Caltha palustris, Djerreblom) als alledaagse soort. Dat plaatst mij een beetje voor een dilemma, want deze plant is eigenlijk niet meer als alledaags (gewoon, algemeen) te beschouwen. Dat ging misschien enige tientallen jaren geleden nog op, tegenwoordig komt Dotterbloem vooral voor in natuureservaten. Met een knipoog naar Gertie Papenburg die in Twirre 4 (1993) 4 met verve een zeer algemene soort beschreef die vrijwel niemand kende: van de minder algemene plantesoorten is Dotterbloem wellicht één de bekendste.

algemene karakteristiek

Voor het geven van een algemene beschrijving van de plant heb ik het gemakkelijk, want we hebben in Nederland de geweldige Oecologische Flora. Een simpele verwijzing zou volstaan, maar om te weten waarover we het hebben toch even een samenvatting.

Dotterbloem behoort tot de ranonkelfamilie. Wereldwijd kent deze familie zo'n drie- á vierduizend soorten, waarvan er veertig in Nederland voorkomen. Bekende familieleden zijn water-ranonkels *Ranunculus* sp., Gele monnikskap *Aconitum vulparia*, boterbloemen *Ranunculus* sp., Winterakoniet *Eranthis hyemalis*, anemonen *Anemone* sp., Muizestaart *Myosurus minimus*, Wilde akelei *Aquilegia vulgaris* en ruiten *Thalictrum* sp., zoals Poelruit *T. flavum*.

De Dotterbloem is een vroeg in het jaar bloeiende plant. In dit jaargetijde valt de plant sterk op met zijn dooiergele, tot vijf centimeter grote bloemen.

Het woord 'dooier' en 'dotter' houden van oorsprong verband met elkaar. In het Fries is dit verband nog veel beter herkenbaar: 'djerre' betekent 'dooier'. De bloemen hebben doorgaans vijf bloemdekbladeren (dat zijn de geelgekleurde flappen). De plant heeft een wortelrozet en groeit dus als polletje, waaruit de langgesteelde, donkergroen glanzende en niervormige bladeren opstijgen.

areaal en vormen

In Nederland komen tenminste twee vormen van de Dotterbloem voor: de meest voorkomende 'normale' Dotterbloem (*Dotter* subsp. *palustris*) en de Spindotter subsp. *araneosa*. De Dotterbloem mijdt zout en komt nauwelijks in het zeekleigebied voor. In Friesland vormt de grens tussen klei- en veengrond de westgrens voor de Dotterbloem, afgezien van plaatsen langs de IJsselmeerkust waar sinds de afsluiting van de Zuiderzee de soort zich vooral buitendijks heeft uitgebreid. Maar

Spindotter met jonge spinworteltjes
tekening Douwe van der Ploeg

waarschijnlijk is daar sprake van de andere vorm: de Spindotter. Dit is een soort van zoetwatergetijdegebieden (zoals de Biesbosch) en is aangepast aan dagelijks sterk wisselende waterhoogten. Ook komt deze vorm voor in het Lauwersmeergebied. De Spindotter is forser dan de gewone Dotterbloem en heeft in het stengelstuk onder de bloeiwijze een of meer elleboogvormige knikken met dikke stengelknopen. Op deze plekken ontwikkelen zich bladrozetjes die vervolgens aan de voet spinvormige wortelkluwens krijgen (tekening). 's Zomers vallen de stengels van de Spindotter om en vergaan. Hierdoor komen de dotterspinnen vrij om zich via het water te verspreiden en ergens te wortelen. De dotterspinnen zijn kant-en-klaar plantjes waarmee de Spindotter zichzelf stekt en het probleem van de kieming in haar onstuimige milieu omzeilt. Hierna wordt de gewone Dotterbloem besproken.

Dotterbloem

foto Lubbert Boersma

groeiplaatsen

De Dotterbloem groeit op plaatsen met zuurstofrijk water dat vlak onder of vlak boven het bodemoppervlak staat. Zij komt voor op min of meer voedselrijke, maar nauwelijks bemeste grond. De Dotterbloem mijdt fosfaatrijk en ammoniakhoudend water en is vaak te vinden op plaatsen waar ijzerhoudend grondwater via kwel in de wortelzone terechtkomt.

Van nature groeit Dotterbloem tussen het riet aan oevers van rivieren en meren en in natte Elzenbossen in beek- en rivierdalen.

In het cultuurlandschap groeide de plant vroeger overvloedig in drassige hooi- en weilanden. De activiteiten van de vroegere boeren zijn verantwoordelijk geweest voor de hoogtijdagen van de Dotterbloem, in de tijd dat de natte percelen slechts werden gebruikt zonder bemesting en zonder ontwatering. Ondanks het ontbreken van bemesting kenden deze Dotterbloemhooilanden een vrij hoge productie. Om die reden waren deze hooilanden belangrijk voor boeren. Er werd voornamelijk in de periode juni/juli gehooid. Beweiden was vanwege het natte karakter nauwelijks mogelijk.

Het lage midden van Friesland moet in de eerste helft van deze eeuw in april/mei dooiergeel zijn geweest, want waar de soort talrijk voorkomt, over-

Dotterbloemhooiland

Het dotterbloemhooiland, de plantengemeenschap die genoemd is naar onze soort, is te vinden op zeer natte en matig voedselarme tot matig voedselrijke basische tot zwak zure bodems. In dit vegetatietype groeien ook Echte koekoeksbloem *Lychnis flos cuculi*, Brede orchis *Dactyloriza majalis*, Moerasvergeetmijnietje *Myosotis palustris*, Tweerijige zegge *Carex disticha*, Waterkruiskruid *Senecio aquaticus* en Kale jonker *Cirsium palustre*. De bodem bestaat in de meeste gevallen uit veengrond. Het grondwater bevindt zich over het algemeen 's zomers niet verder dan 50 centimeter onder maaiveld. Deze gewenste grondwaterstand geeft meteen het grootste probleem aan voor zowel het vegetatietype als de soort zelf. In modern boerenland heeft de Dotter geen kans! Langs de A7 wordt dit treffend geïllustreerd ter hoogte van Terwispe: in de vochtige reservaten Van Oordts Mersken en polder de Dulf groeit Dotterbloem op verschillende plaatsen in het grasland. In het landbouwgebied ernaast is slechts een enkel exemplaar terug te vinden in het sloottalud, minstens een halve meter onder het maaiveld waar nog voldoende grondwater te vinden is.

heerst zij het landschapsbeeld in die tijd van het jaar.

verspreiding vroeger en nu

Dotterbloemhooiland was vroeger een zeer algemeen voorkomend graslandtype. Tegenwoordig is het echter zeer bedreigd. De Dotterbloem is in veel gebieden schaars geworden en grotendeels teruggedrongen tot slootkanalen, natuurreservaten en spoorsloten (vanwege het ijzerhoudende water). Door ontwatering en peilbeheersing, zware bemesting en soms ook beweiding is veel dotterbloemhooiland ver-

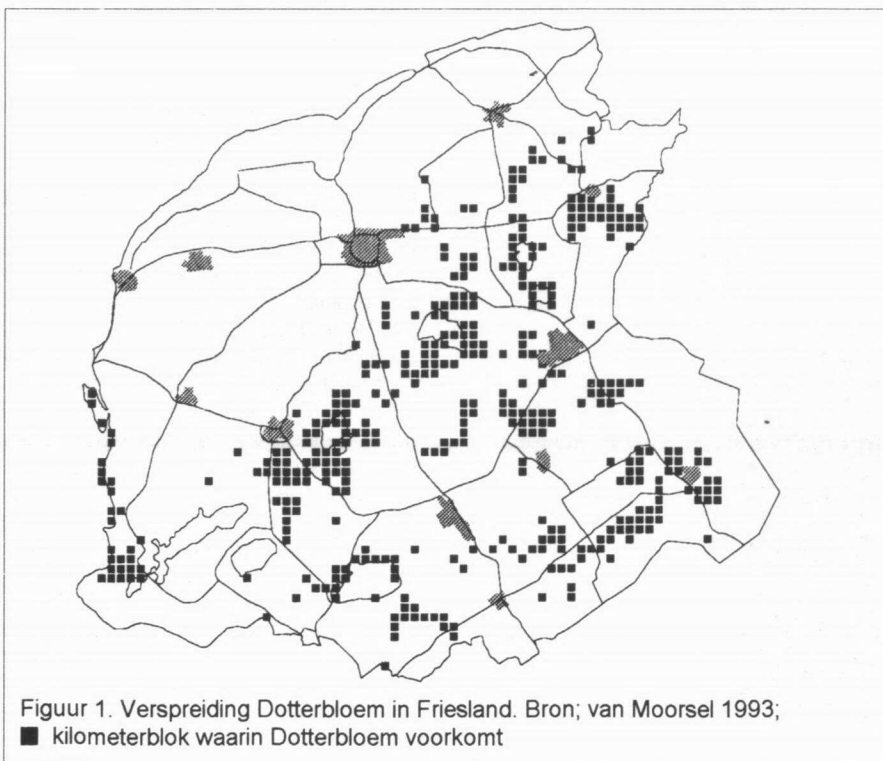
dwenen. Er is landelijk nog maar een paar honderd hectare goed ontwikkeld dotterbloemhooiland bewaard gebleven.

Dotterbloemhooilanden komen op twee duidelijk gescheiden plaatsen voor: in het holocene deel (klei- en veengebied) van Nederland, waar de vegetaties sterk onder invloed staan van het oppervlaktewater, zoals boezemlanden langs meren; daarnaast in de midden- en benedenloop van beekdalen op het pleistoceen (zandgebied). Hier moeten we zoeken op plaatsen waar enigszins met voedingsstoffen en mineralen aangerijk grondwater voor natte omstandigheden zorgt.

Dotterbloem is een van de soorten in het Algemene Aandachtsoorten (AA)-project van FLORON. In 1993 verscheen voor onze soort een overzicht van de meest recente inventarisatieresultaten. Het bijbehorende kaartje is in bewerkte vorm bij dit artikel afgedrukt (figuur 1).

toekomst voor Dotters ?

De toekomst voor Dotters hangt sterk af van de beheerbaarheid van het Dotterbiotoop. Er is een maaibeheer vereist in juni-juli en de standplaatseisen, zoals hierboven beschreven, moeten in stand worden gehouden of geregenereerd. In de praktijk kan dit alleen in natuurreservaten. En zelfs dan zijn er vraagtekens te plaatsen bij het duurzaam in stand houden, omdat met name invloeden van buitenaf zorgen voor verdroging en verzuring van natuurterreinen. Bovendien is een maaibeheer voor de terreinbeheerders een relatief dure aangelegenheid. Teruglopende beheersbudgetten en uitbreiding van het te beheren areaal

Dotterbloemhooiland

foto Henk de Vries

kunnen dan bedreigend zijn. Toch is dotterbloemhooiland zo waardevol dat grote inspanningen gerechtvaardigd zijn om het type te behouden. Als het vegetatietype in stand blijft, behouden we ook onze hoofdrolspeler.

Naast behoud kan men zich ook afvragen of dotterbloemhooiland te herstellen is. In principe is dotterbloemhooiland goed te herstellen, maar dan moet wel aan een aantal voorwaarden worden voldaan: de veenbodem is weinig tot niet veraard, de grondwaterstanden zijn hoog, en er vindt toevoer plaats van matig voedselrijk grondwater. Daarnaast is een regelmatig maai-beheer nodig. Aan deze randvoorwaarden kan helaas slechts zelden worden voldaan, tenzij er zeer hoge kosten worden gemaakt. Mogelijk is er een toekomst voor de Dotterbloem, maar alleen in natuurreservaten. De hoogtij-dagen komen voor de soort echter niet weer terug. De Dotter: een alledaagse soort in sommige natuurreservaten en een steeds grotere zeldzaamheid daarbuiten

.literatuur

- Weeda E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra 1985. Nederlandse Oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties, deel 1. IVN/VARA/VEWIN.
van Moorsel R.C., J.M. & H.E. Barendregt 1993. Dotterbloem en Waterviolier in Nederland. Gorteria 19: 33-44.
van der Meijden, R. 1990. Heukels' Flora van Nederland, 21e druk. Groningen.

H. de Vries, de Feart 30, 9222 NS Drachtstercompagnie